

Література

1. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм (стилістика). Фігури і тропи. Мюнхен-Київ, 1995. С. 149–156.
2. Стефанік В. Моє слово. Новели та оповідання. Київ : Веселка, 1991. 190 с.
3. Человек и его символы / К. Г. Юнг, М. Л. фон Франц, Дж. Л. Хендерсон, И. Якоби, А. Яффе / под общ. редакцией С. Сиренко. Москва : Серебряные нити, 1997. 167 с. URL : <http://psy-creation.pp.net.ua/load/19-1-0-41>
4. Якименська П. Архетипи мислення українського селянства. URL : <http://www.stattionline.org.ua/histori/114/21658-arxetipi-mislennya-ukra%D1%97nskogo-selyanstva.html>

Мазуркевич Дарія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: історія модерністської української літератури.

Оксана Сліпко

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

«КАМІННИЙ ГОСПОДАР» ЯК ОБРОБКА КЛАСИЧНОЇ ІСТОРІЇ ЗІ ЗМІЩЕНИМИ АКЦЕНТАМИ В ХАРАКТЕРИСТИКАХ ОБРАЗІВ

Леся Українка завдяки своїй Сізіфовій праці збагатила і прикрасила українську літературу не тільки своєю лірикою, але й драматичними творами, в яких висвітлюються політичні, соціально-психологічні та філософсько-моральні проблеми. Леся Українка з неабияким ентузіазмом взялася до обробки світового сюжету: у статі «Досвітні вогні української літератури

(драма – обробка Лесі Українки «Камінний Господар»)) О. Новобранець зазначає: «Леся Українка задовго до Б. Брехта розкрила природу драматургії обробок, теоретично обґрунтувала її внутрішні процеси та закони (якщо й не в окремих наукових працях, то в епістолярному жанрі) й практично збагатила цю форму специфічного літературного буття» [4].

Леся Українка затвердила, що у драмі-обробці визначається не лише характер проблем, властивий якомусь конкретному часові (вони з однаковою напруженістю стояли перед сучасниками авторки «Камінного господаря»), а насамперед – перед особистістю письменника, який, зважаючи ті проблеми своїм світорозумінням, виділяє найсуттєвіші з них і має мужність силою свого таланту і усім багатством художнього матеріалу творчо виразити власне відношення до тих проблем. Зміст драми-обробки «Камінний господар», її «стилістично позиційну оригінальність та особливості поетики» [4] Леся Українка з'ясувала так: «Щоб зробити її короткою (вона була чи не вдвічі довшою, ніж тепер), щоб сконцентрувати її стиль, наче якусь сильну есенцію, зробити його лаконічним, як написи на базальті, увільнити його від ліричної млявості та розволікlostі, уняти сюжет в короткі енергичні риси, дати йому щось «камінного» [2, с. 343]

Для драматургії обробок характерна певна руйнація сюжету-основи і тут можемо також окреслити систему матеріальних цінностей. Метою цієї руйнації є створення нової художньої реальності, що, власне, і вдалося відтворити Лесі Українці, таким чином вона виразила власні погляди на головні проблеми, закріпивши свої ідеали.

О. Новобранець вважає, що «трансформуючи традиційний сюжет, точніше, його зовнішню традиційну канву, Леся Українка змінює разом із тим соціально-побутове та морально-етичне спрямування всіх образів і функціонально переорієнтовує основні сюжетні колізії (Дон Жуан – Анна, Командор – Дон Жуан, Дон Жуан – Долорес);

за уподобанням обирає жанр обробки («знов-таки драма»), даючи йому нетрадиційну назву, що відповідає суті задуму» [4]. Саме образ Командора набуває ключового, центрального значення в обробці. Леся Українка уже в назві самої драми виділила його роль та місце в образно-художній системі твору «назвала свою обробку нетрадиційно – «Камінний господар» (не гість, а господар), повернувши увагу до Командора як до виразника основного задуму, власного бачення філософської проблеми «свобода і влада»» [4].

Саме перші репліки і промовисто свідчать про характер Командора:

Командор (до Анни)

Я волі вашої не хтів стісняти.

Долорес

Се чудно слухати, як наречений

Боїться положити найбільший примус

На ту, що хутко сам же він прив'яже

Ще не такими путами до себе.

Командор

Не я її в'яжу, а Бог і право.

Не буду я вільніший, ніж вона [2].

Образ Командора по-своєму складний і функціонально неоднозначний, він і є сюжетно-сміисловою домінантою драми-обробки. Цим образом Леся Українка хотіла зосередити увагу і на відтворенні провідних філософських проблем, і передати значні композиційні та сюжетно-стильові функції. «Завдяки образу Командора Леся Українка зуміла (як і задумала) надати сюжетові «камінного»: камінний господар стає уособленням влади, середовища, що кам'янить усе довкола: повітря, людське щастя, зрештою – саме життя» [4].

До непростих і неоднозначних героїв належать також Анна, Долорес і Дон Жуан. Важко їх назвати типовими героями з донжуаніани, адже Леся Українка надала своїм героям нові образи зі своєю психологією та з мораллю того

часу, де вже панували інші життєві принципи, цілі, суспільні відносини. Авторка об'єднала образ Анни і Дон Жуана надогоїстичністю і прагненням до волі, які кожен із них розумів по-своєму. Недаремно Леся Українка «не мала на меті додавати щось нового до усталеного в літературі типу Дон Жуана, хіба лише підкреслити анархічність його вдачі» [2, с. 461–462]. Леся Українка «не додає й нових перемог, які поповнили б мартиролог Дон Жуана новими іменами. Залишаючи за традиційним образом дещо алюзорний характер, Леся Українка інтерпретувала його з урахуванням філософської функції твору, з урахуванням того, як цей образ сприяє урахуванню проблеми «влада і воля»» [4]. Вона висвітлила його деградацію під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, які спіткали Дон Жуана на шляху до омріяної влади. Л. Міщенко пише: «Протягом шести картин відбувається складний процес метаморфози. Позбавивши Дон Жуана романтичного ореолу і містичного нальоту, автор послідовно здемасковує його фальшиве волелюбство, підкреслює анархізм, безпринципність, зраду ідеалам» [3, с. 245].

Побачити цю деградацію ми можемо в одній вирішальній розмові:

Дон Жуан

*От і замкнулась камінна брама!
(Гірко, жовчно сміється).
Як несподівано скінчилась казка!
З принцесою і лицар у в'язниці!..*

Анна

*Чи то ж кінець лихий собі дістати
З принцесою і гордюю твердиню?
Чого ж нам думати, що се в'язниця,
а не гніздо – спочин орлиній парі?
Сама звила я се гніздо на скелі,
Труд, жах і муку, все переборола
і звикла до своєї високості.
Чому не жити й вам на сім верхів'ї? [2].*

Тут Анна стає подібною до Командора, також холодна, зберігає спокій та врівноваженість і навіть сама мова стає «камінною», тобто переконливою, владною, а Дон Жуан навпаки втрачає свою самовпевненість та демонстративну незалежність, дедалі більше помітна його неконтрольованість, розгубленість, навіть саркастичний сміх. Тоді саме зникає перед нами закоханий Дон Жуан, а натомість з'являється – ув'язнений. Шлях Дон Жуана на верхівку наповнений злочинами, що їх він скоює сам, або інші задля нього чи за його мовчазною згодою. Отже, Дон Жуан стає рабом, або ж заручником чужих прагнень, що призводить його втрати самоідентифікації.

Анна також зазнала поразку, намагаючись здобути владу. Вдова без будь-яких прикмет фліртування визнає себе разом з Дон Жуаном парою. Її вчинками керувало нестримне прагнення володарювати, бути вищою за когось. Дон Жуана вона вибрала не через почуття, а через те, що він був слабким, що вона могла смикати його за ниточки, немов маріонетку. Він не був Командором, який навпаки не допускав ніколи над собою ніякої зверхності. Анна нав'язувала Дон Жуану фальшиву самоідентифікацію, життя за її власним сценарієм. Взагалі кожна з жінок намагалася змінити його світоглядну структуру. Але у підсумку він просто втратив самого себе.

Оскільки морально-етична сутність цих двох героїв полягає в егоцентризмі та в індивідуалізмі, то всі їхні суперечки не загострюються, а зводяться до взаєморозуміння. Характерною спільною рисою Анни і Дон Жуана є нетерпимість влади над собою, «вони не переносять того «камінного», що душу кам'янить» [4], зате прагнуть досягнути влади над іншими будь-якою ціною.

У цій драмі оцінюють Дон Жуана здебільшого жінки і саме жіночий погляд є визначальним для охарактеризування героя і саме жінки ламають гендерні стереотипи Дон Жуана і його традиційні уявлення про чоловічу, лицарську честь таку, як служіння жінці. Леся

Українка спромоглася створити сильні та вольові жіночі образи, це особистості, які такого служіння не хочуть і відмовляють. У традиційному сюжеті Дон Жуан навпаки стоїть на першому плані, а в українській інтерпретації зображений як чоловік слабший морально, духовно. Коли Дон Жуан відчув, що стає слабшим у порівнянні з Анною, подоланим нею, сильною, непідвладною жінкою, то йому залишилося лише змиритися з підлеглим існуванням, прийняти чужі цінності. Останнім кроком, останнім принципом, яким поступився Дон Жуан, втрачаючи себе, стала зрада обіцянки, даної Долорес. Саме через сильний і незламний тиск Анни на Дон Жуана, її, якоюсь мірою, маніпулятивні звинувачення в нестачі мужності, змусили Дон Жуана відмовитися від обітниці. Із того моменту лицарські обладунки стали затісними для героя, він відчував себе не лицарем, а поневоленим, адже Донна Анна перемогла того, хто перемоги над жінками зробив смислом свого існування (Долорес, до речі, сподівалася, що «викупом» Жуанової душі врятує не лише його, але й потенційних жертв: «Не перший раз за вас загине жінка» [2]. Зміна авторитетного статусу Дон Жуана у світі означатиме і зміну становища жінки.) Дон Жуан уявляється тим самим культом «волі», свободи, який він безоглядно фетишизував. Він постійно підсвідомо зв'язує із певним кодексом поведінки свої вчинки та слова, порушення яких означало б вихід із ролі, руйнацію життя. Леся Українка заперечила перш за все романтичну, частково й позитивістську ілюзію незалежності, необмеженого волевияву людини.

Хоч Леся Українка вдається до таких засобів як «анатонізми та анахронізми» (О. Новобранець), однак суспільна актуальність та проблематика цієї обробки осучаснені новим розвитком сюжету, характерами персонажів, їхньою внутрішньою філософією, що нам здаються запозиченими лише імена героїв. Цю особливість «Камінного господаря» відзначила й Іда Журавська, яка

писала: «Що являють собою Дон Жуан і Донна Анна в Лесі Українки? Якщо відняти в них традиційні імена і помістити в п'єсу з іншим сюжетом, сюжетом більш сучасного характеру, хіба не можна їх прийняти за сучасників Лесі Українки, типових інтелігентів кінця ХІХ століття з властивими їм прагненнями і протиріччями?» [3, с. 157].

Отже, Леся Українка спромоглася створити, започаткувати щось своє у вже існуючому, обрамити часто використану донжуанівську тему своїми, автентичними образами, які нічим не подібні до творів попередників. Письменниця висвітлила жінку з іншого боку – самостійного, вольового, сильного, незалежного. Із другорядного плану, вона переміщується на перший і стає рівною чоловікові, стає жінкою з відчуттям власної ідентичності та свободи вибору, яка керується в першу чергу не емоціо, а – раціо. Потрібно мати неперевершену силу таланту, аби створити нову художньо-драматичну реальність водночас відчужити її від традиційного сюжету.

Література

1. Агєєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. Київ : Либідь, 2001. 264 с.
2. Леся Українка. Зібрання творів : у 12-ти т. Київ : «Наукова думка», 1975,1979. Т. 1-12.
3. Міщенко Л. Леся Українка: Посібник для вчителів. Київ : Рад. школа, 1986. 303 с.
4. Новобранець О. «Досвітні вогні української літератури (драма обробка Лесі Українки «Камінний Господар»». Київ, 2006. С. 5.

Сліпко Оксана – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.